

Ansgarii skrift om den påvliga legationen över Norden.

I början av oktober 864 blev Ansgarius, ärkebiskopen av Hamburg, påvesätets legat i Norden, svårt sjuk. Följande år, 3. februari, avled han. Hans legend, författad kort efter av hans efterträdare på ärkebiskopsstolen, Rimbart, låter honom under sjukdomen lägga sista hand vid de kyrkliga angelägenheterna i sitt ärkebiskopsdöme. Därutöver, fortsätter den, lät han upplägga många små böcker och avskriva i dem de privilegier som påvestolen utfärdat om hans legation. De blev sända till nära nog alla kung Ludvig (den tyskes) biskopar liksom också till kung Ludvig sjelv och hans son med samma namn (*Vita Ansgarii* c. 41: *insuper et priuilegia apostolicae sedis, quae erant de legatione ipsius facta, in multis libellis iussit describere et per omnes pene domni Hludowici regis episcopos destinare, ipsi quoque regi Hludowico filioque eius aequiuoco ipsius hoc ipsum dirigens*).

Uppgifterna i legenden om denna skrift som Ansgarius lät utgå, får sin bekräftelse i ett brev av Ansgarius sjelv. Brevet utgör omslagsskrivelse till skriften och härrör från samma tid som denna, 864 oktober—865 januari. Det är ställt till de tyska biskoparna (*MG. EE. VI, 163*). Ansgarius anger här skriften innehålla hurusom Ebo, ärkebiskopen av Reims, betagen av Guds ande, i kejsar Ludvig (den frommes) tid, med samtycke av denne och av en synod som samlats från mest hela hans rike, begav sig till Rom och där fick tillåtelse av höglovlig påve Paschalis att offentligt predika ordet i den norra delen av världen; huru sedan kejsar Ludvig understödde verket och visade sin frikostig-

het och välbevågenhet i allt; med vad övrigt som rör legationen (In hoc libello continetur, qualiter Ebo Rhemensis archiepiscopus, diuino afflatus spiritu, temporibus domini Ludowici imperatoris cum consensu ipsius ac pene totius regni eius synodi congregatae, Romam adiit ibique a uenerabili papa Pascali publicam euangelizandi licentiam in partibus Aquilonis accepit et qualiter postea Ludowicus imperator hoc opus sublimauit seque in omnibus largum praebuit et beniuolum et caetera, quae huic legationi contigerunt).

Det låter sig alltså med stöd i Ansgarii legend och i hans brev till de tyska biskoparna fastställa att Ansgarius mot slutet av sitt liv låtit avfatta en skrift om den påvliga legationen över Norden. Forskningen har tidigare beaktat att en dylik skrift existerat. Men skriften anses numera förlorad. Är detta riktigt?

I Codex Guelferbytanus 35 (Helmst. 32), f. 194, i biblioteket i Wolffenbüttel (O. v. Heinemann, Die Handschriften der herz. Bibliothek zu Wolffenbüttel I: 1, 22) ingår en skrift som förtjenar en närmare undersökning i detta sammanhang. Manuskriptet i Wolffenbüttel är från 10. århundradet. Skriften har i olika delar tidigare flerstädes publicerats. Den har i sin helhet följande lydelse ¹:

Ex autenti(cis)^a per ordinem succedentium trium apostolicorum roboratis priuilegiis, Paschalis scilicet, Eugenii siue Gregorii, sanctae Romanae sedis praesulum, hoc legationis Christi exemplar editum, cunctis aecclisiae catholicae filiis porrectum atque praefixum, opem ferentibus felicitatis negotium, impediens autem terribile damnationis iudicium, si ligandi soluendique apostolicae dignitatis uerum

^a autentis G.

¹ Paschalis I:s privilegium som ingår i skriften, föreligger också hos Caesar, Triapostolatus septentrionis, 170 (Köln 1642), där återgivet efter en nu förlorad kodex som tillhört kyrkan i Hamburg. Båda avskrifterna visar likartade fel och förbiseenden, och handskriftstraditionen går otvivelaktigt tillbaka på en och samma avskrift av originalet. Codex Guelferbytanus 35 är i notapparaten nedan betecknad G, avtrycket hos Caesar C. Vad som nedan i privilegiet tryckts med notstil är hemtat ur dess förurkund, Gregorii II:s privilegium för Bonifacius 722 (MG. EE. III, 266).

Dei esse potest testimonium, dicentis: 'quodcumque ligaueris super terram' et reliqua ¹; insuper uero: 'quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis' ², et 'qui scandalizauerit unum de pusillis' ³ uel caetera mundo superbientibus diuinitus uulgata tormenta. Piis tamen benignisque mentibus haec ita conscripta per ordinem firmauerunt inuiolabilia iura apostolica.

Paschalis^a episcopus seruus seruorum Dei uniuersis sanctissimis fratribus coepiscopis, presbyteris seu ceteris ecclesiasticis ordinibus gloriosissimisque principibus, ducibus siue magnificis comitibus uel cunctis Christianis Dei fidelibus. Cum religiosissimum constet curam ac sollicitudinem erga dominicum gregem gerere^b, quem diuina dispensatione suscepimus ad gubernandum, atque caelestia pabula salubri communicatione subministrandum, maxime his, qui in competit^c et pagis sub principe tenebrarum callida suasionem^d persistunt, et uiam uitę ignorantem, deuii, non quę sursum sunt, sed quę deorsum, stulta instigatione perquirunt. Sed quia in partibus aquilonis quasdam gentes consistere, quę necdum agnitionem Dei habent^e, nec sacra unda baptismatis sunt renatae^f, sub umbra mortis existere^g, et magis creature, quam creatori ignaue^h mente seruire cognouimus, idcirco presentem reuerentissimum fratrem ac coepiscopum nostrum Ebonem, sanctę Remensis ecclesię archiepiscopum^h, necessarium cum consensu fidelium Dei duximus illis in partibus pro inluminacione ueritatis dirigendum. Quatinus auctoritate beatorum principum apostolorum Petri ac Pauli nostra fraterna uice informatⁱ ante corpus et confessionem ipsius apostolorum principis^j euangelizandi publica auctoritate^k liberam tradidimus in omnibus facultatem, ut uerbum uitę uiamque salutis ubique prouideat et fidei normam caelesti educatione confirmet, atque apostolicae institutionis doctrinam, omni diabolico errore depulso, uiua uoce corroboret. Et si fortasse ad hoc diuinum pertinens^l officium aliquid dubium emergerit, ad sanctam Dei catholicam atque apostolicam Romanam aecclisiam recurrendo, semper ex^m eius haurietⁿ purissimo fonte latices, unde et a cordibus mortalium diuina interueniente gratia noxios emundare possit errores. Collegam denique huic diuine^o administrationis legationi ei^p

^a Paschalis C. ^b saknas C. ^c compitis C. ^d persuasione C. ^e habere G. ^f renati G. ^g ignaui G. ^h saknas G. ⁱ informatus G. ^j C. Konjektura informato giord flerstädes tilligare. ^k principis apostolorum C. ^l auctoritate C. ^m pertinentis G. ⁿ et ex G. ^o hauriat C. ^p Collegam namque diuinae huic C. ^q saknas C.

¹ Matth. 16:19. ² Matth. 25:40. ³ Matth. 18:6. ⁴ Jmfr Luc. 1:79.

prouidentes, Halitgarium religiosum adicientes ministrum, constituimus, quatinus ad sedem apostolicam oportuno ualeat tempore de credito negotio facilius^a prestante Domino intimare et nunquam se in qualibet^b parte huic nostrę auctoritatis ministerio commissio negligere. Cui coram districto iudice inde rationem reddere et de destituto^c ministerio penas recipere sempiternas non dubium esse prefigimus.

Pro quo omnes exortantes unanimiter commonemus ob^d amorem omnipotentis Dei et domini nostri Iesu Christi atque apostolorum eius uenerationem, ut in omnibus necessitatibus legationis huius totis uiribus eis solatiari certetis, et in nomine domini nostri Iesu Christi, sicut scriptum est, recipere debeatis: 'Qui uos', inquit, 'recipit, me recipit'¹, et 'qui uos spernit, me spernit'²; et iterum: 'Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis'³. Unde magis magisque commonemus, ut prouida deuotione et largo caritatis affectu puraque mente ac sincera intentione queque itineri huius^e necessaria prospiciatis^f, pia benignitate pro uiribus succurrere non^g renuatis, ut pro certo huius pietatis opere participes apud Deum dignę retributionis meritum percipiatis, siue^h inⁱ cęlesti descriptione huiusmodi pro compensationis munere in consortio sanctorum connumerari ualeatis. Si quis uero huic Dei officio ad inlucinationem gentium a sancta catholica uel apostolica ecclesia^j pio^k consultu ecclesiastico destinato adsensum uel auxilium prebuerit, per interuentionem beatorum apostolorum, martyrum quoque atque sanctorum omnium in cęlestibus gaudiis talibus pro meritis mereatur ascribi. At uero si quis, quod non optamus, contrarius aduersator huic diuino cultui institerit uel in quoquam prepedire conatus fuerit,¹ his uel cooperantibus eorum ad hoc peragendum ministerium temerator extiterit, ex diuina iussione et apostolica auctoritate anathematis uinculo puniatur, et perpetua condemnatione reus diabolica sorte damnetur.

Et simili auctoritate huius apostolici priuilegio adiunctus est huic legationi Anskarius episcopus cum sociis suis confirmatione Eugenii sequentis papae.

Quos succedens et Gregorius praesul eadem roboratione (iunx)it^m et Simonem archiepiscopum cum Ansgario, pontificali pallio pariter decoratos, (ut)ⁿ archiepiscopali

^a facilio G. ^b qualibet G. ^c statuto C. ^d per C. ^e huic C. ^f prospicitis G; prospiciatis nec C. ^g saknas C. ^h seu C. ⁱ saknas C. ^j catholica apostolica uel ecclesia C. ^k pro C. ^l fuerit et C. ^m ausit G. ⁿ Dümmler (MG. EE. V, 70) har konjekturen: auxit(?). För konjekturen ovan jmf. regesten öfver Eugenii II:s priuilegium punkten förut: adiunctus est huic legationi Anskarius. ^o decoratos in G. Dümmler har här konjekturen: decorauit ut (?).

¹ Matth. 10: 40. ² Luc. 10: 16. ³ Matth. 25: 40.

dignitate, si non temporaliter opulenti, spiritaliter tamen roborati uerbum domini gentibus porrigere^{(re)nt} e^(t)^a decus diuinum in ipsis uigeret sublimiusque corruscaret in omnibus.

Den föreliggande skriften börjar som av avtrycket framgår, med en inledning. Det markeras i denna att den innehåller avskrift av tre autentiska påvliga privilegier. Dessa är utfärdade av Paschalis (I.), Eugenius (II.) och Gregorius (IV.). De hänför sig alla till legationen öfver Norden. Skriften är ställd till den kristna menigheten. Åt dem som ger sitt understöd åt det omvändelseverk legationen avser, utlovas salighet, åt dem som lägger hinder i vägen för det dom och straff. På inledningen följer omedelbart de tre privilegierna. Endast det första av dem är i Codex Guelferbytanus 35 återgett i sin helhet. De två andra har avkortats till register.

En undersökning ifråga om de tre privilegierna leder till följande resultat.

Paschalis I:s privilegium är att betrakta som grundläggande för den nordiska legationen. Det riktar sig till alla och envar, andliga och världsliga, och bemyndigar ärkebiskop Ebo av Reims, personligen närvarande i Rom, att predika ordet i den norra delen av världen. Munken Halitgar förordnas till Ebos medhjälpare, och privilegiet slutar med en anmaning till adressaterna att med all kraft understödja legationen. Påven understryker i huru nära och omedelbar avhängighet denna står till påvestolen. Privilegiet är att datera 822 slutet—823 våren¹.

^a porrigentes G. Dümmler uttalar här: porrigentes negligenter fortasse librarius scripsit pro porrigent et.

¹ De frankiska riksannalerna har under november 823 en uppgift om att Ebo av Reims sommaren detta år (aestate praeterita) predikade i gränsområdet till danerna och att han hade begett sig dit utrustad med bemyndigande av påven (auctoritate Romani pontificis). Privilegiet ligger alltså senast våren 823. Enligt Ansgarii brev 864 oktober—865 januari var det vidare med medgivande av en synod som samlats från mest hela kung Ludvigs rike som Ebo begav sig till Rom, när han utverkade det påvliga privilegiet. Under 822 antecknar de frankiska riksannalerna två synoder av detta slag i Frankland: i Attigny i augusti, i Frankfurt efter höstjakten. Sändemän från Nordmannia, Danmark, var närvarande vid den senare av dem. För-

Genom Eugenii II:s privilegium blev det bemyndigande Paschalis I. gett ifråga om legationen över Norden konfirmerat. En skrivelse från en biskopssynod i Troyes 867 visar att privilegiet varit ställt till Ebo (MG. SS. XIII, 472; LL. III: 2, II, 697: Ebo . . . iter ad Normannos, quibus a Paschali papa necnon ab Eugenio, successore ipsius, sicut apostolicis eorundem presulum ad ipsum pro hac re datis edocemur, fuerat predicator destinatus, arripuit). Det nya i privilegiet är att Ansgarius jämte medhjälpare adjungeras till legationen. Då Eugenius II. avled 827 (Jaffé I, 322), måste privilegiets utfärdande hänga samman med den första av de missionsresor Ansgarius företog, missionsresan till Danmark 826 (Vita Ansgarii c. 7).

Det sista privilegiet, Gregorii IV:s privilegium, är efter allt att döma från 832 (jmf. Curschmann, Die älteren Papsturkunden des Erzbistums Hamburg, 14). Det innehåller två nya anordningar. På samma gång adjunktionen av Ansgarius till legationen stadfästes, adjungeras Simon, annorstädes kallad Gauzbert, till Ansgarius. Både denne och Simon får vidare tilldelade sig palliet såsom ärkebiskopar. Gregorius IV upplyser i sitt tydligen alldeles samtida privilegium för ärkebiskopsdömet Hamburg om vad detta betydde för Ansgarius: denne upphöjdes till legat sida om sida med Ebo hos svenskarna, danerna, slaverna och de andra folken i norr och som ärkebiskop blev han ärkebiskop av Hamburg (Curschmann, 14; Vita Ansgarii c. 13). För Simons del vittnar Ansgarslegenden att han delegerades med påvligt bemyndigande, pontificali insignitum honore, till Sverige (Vita c. 14).

Det återstår att sätta den skrift som bevarats i Codex Guelferbytanus 35, i relation till vad Ansgarslegenden och Ansgarii brev till de tyska biskoparna har om innehållet i Ansgarii skrift. Enligt legenden har den senare skriften innehållit påvestolens privilegier på legationen över Norden. Tre sådana är kända. Alla tre har efter en kortare inledning varit införda i originalet till skriften i kodexen.

modligen har det varit efter denna synod som Ebo kom till kurian och utverkade legationsprivilegiet.

Brevet anger i sin ordning att uppgifter om Ebos Romresa och hans utverkande av tillstånd att predika ordet förekommit i Ansgarii skrift. Det första privilegiet innehåller dessa uppgifter. Och undersöker man närmare skall man finna att uppgifterna i brevet mestadels hemtats direkt ur privilegiet (Ebonem sancte Remensis ecclesie archiepiscopum necessarium *cum consensu* fidelium Dei duximus illis *in partibus* . . . dirigendum . . . Ante corpus et confessionem ipsius apostolorum principis *euangelizandi publica* auctoritate liberam tradidimus in omnibus facultatem). Vad här framhållits torde vara tillräckligt för att fastställa att skriften i kodexen är att identifiera med Ansgarii skrift. Men enligt brevet skall också ett omnämnande av Ludvig den frommes förtjänster om legationen ha förekommit i skriften. I kodexen saknas varje sådant. Förhållandet lär emellertid inte kunna rubba vad som redan fastställts om skriften i kodexen. Vad Ansgarii skrift innehållit om Ebo har haft sin plats i det första privilegiet. Det ligger nära att vad som haft avseende på Ludvig den frommes förtjänster på lika sätt förekommit i något av de andra privilegierna. Endast har detta inte kommit med i de kortfattade referaten av dem i kodexen.

Ansgarii brev till de tyska biskoparna avslutas med orden: Min bön är att I låten inlägga detta brev i edert bibliotek till beständig åminnelse, och att, då det visar sig lägligt, såväl I som edra efterträdare, där I funnit detta nyttigt, låten kungöra det för alla och envar (*precor etiam, ut has litteras in bibliotheca uestra ad perpetuam memoriam reponi faciatis et, prout locus dictauerit, tam uos quam successores uestri, ubi utilitatem perspexeritis, notum omnibus faciatis*). Med »brev» har Ansgarius här tydligen avsett inte endast själva brevet utan också och i första hand den skrift som det utgjorde omslagsskrivelsen till. Syftet med skriften har varit att få menigheten i kung Ludvig den tyskes rike att sluta upp kring legationen till gagn för missionen i Norden. Ännu med döden för ögonen har Ansgarius arbetat därför.

Lauritz Weibull.